

KULTURNI POLOŽAJ PRISELJENCEV V SLOVENIJI: DEJAVNIKI IN POKAZATELJI

Janja Žitnik*

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Kulturni položaj priseljencev v Sloveniji: dejavniki in pokazatelji

V članku so predstavljeni nadaljnji rezultati *Ankete o položaju priseljencev, njihovih potomcev in njihovih kultur v Sloveniji* (2005). Povzeta so mnenja anketiranih o njihovi enakopravnosti na področju politike, verskega življenja in izobraževanja. V nadaljevanju avtorica med drugim odpira vprašanja o jezikovni podrejenosti priseljencev ter o tem, kaj menijo Slovenci o (svoji) narodnostni nestrpnosti. Sledi obravnava jezikovnega znanja anketiranih priseljencev, njihovih bralnih navad in gojenja njihovih kulturnih tradicij. Težišče obravnave je na eni strani na možnostih za razvoj in uveljavitev priseljskih kulturnih dejavnosti v širši družbi, na drugi strani pa na dejanskih možnostih materialno šibkejšega dela pripadnikov priseljskih skupnosti za kakršnokoli udeležbo na področju kulture.

KLJUČNE BESEDE: priseljenci v Sloveniji, kulturno-umetniške dejavnosti, kulturni položaj, etnična nestrpnost, družbena obrobnost, mediji

ABSTRACT

Cultural position of immigrants in Slovenia: factors and indicators

Presented in the article are further results of the *Questionnaire on the situation of immigrants, their descendants and their cultures in Slovenia* (2005). Summarized are opinions of the interviewed on their equality in the fields of politics, religious life and education. In continuation, the author amongst other opens questions on language inferiority of the immigrants and on what Slovenes think of (their own) nationality intolerance. A study follows on language knowledge of the interviewed immigrants, their reading habits and practising their cultural traditions. The stress of the treatise is on the one hand on the possibilities for the development and assertion of immigrant cultural activities in the wider society, and on the other on actual possibilities of the materially weaker part of members of immigrant communities for any participation in the sphere of culture.

KEY WORDS: immigrants in Slovenia, cultural-artistic activities, cultural situation, ethnic intolerance, social marginality, media

* Dr. literarnih znanosti, znanstvena svetnica, Inštitut za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, e-pošta: janja.zitnik@zrc-sazu.si

UVOD

*Mogoče sem se zmotil.
Mogoče sem le razgret kamen,
ki si ga vzela v premraženo dlan.
Kamen s topimi in ostrimi platmi.
Ostre te presenetijo.*

*In ko se ti bo dlan
majčkeno ogrela,
me boš odvrгла
in še naprej iskala
gladek kamen.¹*

Kot sem napovedala že v svojem uvodnem članku na to temo, objavljenem v 23. številki *Dveh domovin*, ki sicer obravnava identitetni vidik priseljskih situacij v Sloveniji, bom v tem prispevku predstavila nadaljnji rezultat *Ankete o položaju priseljencev, njihovih potomcev in njihovih kultur v Sloveniji*, ki jo je v okviru raziskovalnega projekta *Literarna in kulturna podoba priseljencev v Sloveniji* (1. 7. 2004 – 30. 6. 2007) izvedlo enajst prostovoljcev – študentov ljubljanske Filozofske fakultete v 26 slovenskih mestih z različno koncentracijo prve priseljske generacije. V pričujočem članku bom izpostavila zlasti tiste anketne odgovore, ki obravnavajo temo tega prispevka, to pa so dejavniki, ki vplivajo na kulturni položaj priseljencev v Sloveniji, in pokazatelji, ki pričajo o tem položaju.

Stereotipi o priseljencih v Sloveniji in o tem, kako ogrožajo etnične Slovence, njihovo preživetje (odvzemali naj bi jim delovna mesta), varnost (za večino kaznivih dejanj v Sloveniji naj bi bili odgovorni priseljenci), kulturo, jezik itd., so posredno indikatorji, neposredno pa dejavniki socialno-ekonomskega, političnega in kulturnega položaja priseljencev, zato bo o tem sklopu dejavnikov govora že v prvem delu tega članka. Nato bodo povzeta mnenja anketiranih o njihovi enakopravnosti na področju politike, verskega življenja in izobraževanja. Temu bosta sledila razdelka o pogosto samoumevni (tudi jezikovni) podrejenosti priseljencev ter o tem, kaj o svoji etnični nestrpnosti menijo Slovenci sami. Sledijo trije razdelki, ki predstavljajo osrednji del članka. Prvi obravnava jezikovno znanje anketiranih priseljencev, njihove bralne navade in njihovo gojenje kulturnih tradicij. Drugi obravnava možnosti za razvoj in uveljavitev priseljskih kulturnih dejavnosti v širši družbi, in sicer v luči anketnih odgovorov kot tudi z vidika spoznanj drugih raziskovalcev, v tretjem razdelku pa odpiram vprašanje o dejanskih možnostih materialno šibkejšega dela pripadnikov priseljskih skupnosti za kakršnokoli udeležbo na področju kulture.

¹ Z. K., Kamen, rokopisna zbirka *Tkalnica trenutkov*, zasebni arhiv. Avtor je pripadnik druge generacije, rojen v Sloveniji, izbrisan iz registra prebivalcev in šele po odvetniški intervenciji vrnjen v aktivni register prebivalcev. Leta 1998 so mu ponovno izdali njegove »pomotoma« razveljavljene državljske dokumente.

BOJ PROTI STEREOTIPOM

Eden od najtrdovratnejših stereotipov o priseljencih iz drugih delov nekdanje Jugoslavije je splošno prepričanje o njihovi neizobraženosti, kar ima lahko posledice že v njihovih izhodiščnih možnostih pri iskanju službe, ki bi ustrezala njihovi dejanski izobrazbi, pa tudi pri poklicnem napredovanju, na kar opozarjajo tudi naši anketiranci: »Poznam namreč zgodbe precej nadarjenih in delavnih Bošnjakov in Bošnjakinj, ki na svojih delovnih mestih stagnirajo, oz. poznam neke primere, pri katerih so te moje znance celo odpustili, ker je enostavno nekaterim njihovim šefom šla v nos njihova očitna sposobnost, ki se ni ujemala z v Sloveniji tradicionalnimi stereotipi o taki in drugačni inferiornosti Bosancev in Bosank, ki so pač predestinirani za vlogo 'zidarjev in čistilk'«. (175)² Statistični podatki (Josipovič 2005: 142–143) o dejansko mnogo višji izobrazbenosti vseh priseljskih narodov nekdanje Jugoslavije (razen Romov, Albancev in Bošnjakov) od stopnje izobrazbe etničnih Slovencev, ki doslej še ni prodrla v zavest širše javnosti, je vsaj v nekaterih akademskih sferah omajala stereotipno predstavo o visoki izobrazbenosti Slovencev in nizki izobrazbi priseljencev iz drugih delov nekdanje Jugoslavije (Šircelj 2003: 132, citirano v Josipovič 2005: 145). Razumljivo je, da so takšnim zmotnim prepričanjem podvrženi tudi priseljenci sami: »Socialni položaj: slabši, ker je povezan s stopnjo izobrazbe in posledično z dohodki.« (102) »Ja, imajo slabši položaj, glede dela in na sploh, nimajo fakultet in to, so delavci kot jaz.« (2) Sklepanje, da podatki o višji izobrazbi Črnogorcev, Makedoncev, Jugoslovanov, neopredeljenih, Srbov in Hrvatov v primerjavi z nižjo izobrazbo Slovencev pričajo o boljšem socialno-ekonomskem položaju teh priseljskih skupin, pa bi bilo naivno. Ob tem bi namreč spregledali vrsto dejavnikov, ki vplivajo na njihov socialno-ekonomski status. Poleg različnih kategorij v okviru premoženjskega stanja (številni anketiranci izpostavljajo zlasti problem svoje prikrajšanosti za podedovano materialno podlago kot izhodišče za nadaljnji socialno-ekonomski vzpon svoje generacije in potomcev) so med drugim pomembni psihološko-socialni vplivi okolja (anketiranci opozarjajo na nekatere kolektivne miselne prvine, ki jih opažajo v svojih priseljskih soseskah in ki po njihovi sodbi zaviralno vplivajo na izboljševanje socialno-ekonomskega položaja priseljencev: »Vpliv okolja, če bi živel na Fužinah, dvomim da bi danes študiral!« – 231) kot tudi dejansko večji delež nezaposlenih znotraj posameznih priseljskih skupin, kar potrjujejo podatki zadnjega popisa. Anketiranci izpostavljajo tudi problem zaviralnega vpliva svoje etničnosti na polju realnih možnosti pri pridobivanju štipendij, kar mestoma podpirajo z navajanjem svojih konkretnih izkušenj. Ključni na tem področju pa so tudi vsi tisti dejavniki, ki na eni strani povezujejo etničnost s slabšimi izgledi pri iskanju (ustreznejše) zaposlitve, na drugi strani pa z mrežo učinkovitih poznanstev, ki je še posebej odločilna pri iskanju izobrazbi primerne zaposlitve.

² Izpolnjeni vprašalniki ankete so opremljeni z zaporedno številko od 1–249. Številka za vsakim navedkom je torej zaporedna številka citiranega anonimnega anketiranca/anketiranke oziroma njegovega/njenega izvoda vprašalnika.

Prisotnost nekaterih od zgoraj navedenih dejavnikov ugotavljajo tudi drugi avtorji, npr. Romana Bešter (2005). Vzroke za slabši socialno-ekonomski položaj priseljencev od položaja slovenskega prebivalstva delno pripisujejo etnični diskriminaciji, k čemur jih napeljujejo na eni strani objektivni kazalci (višja stopnja brezposelnosti, poklicna struktura in merljive oblike diskriminacije v delovnem okolju) – o teh piše med drugim Sara Brezigar (2006), na drugi strani pa pričajo o tem tudi subjektivne ocene udeležencev njihove ankete:

Dobršen (čeprav vseeno manjšinski) del proučevane populacije namreč meni, da se kot pripadniki manjšinskih etničnih skupin na področju dela (zaposlovanje, napredovanje, plačila) v Sloveniji srečujejo z diskriminacijo in svojega položaja ne zaznavajo kot enakopravnega z drugimi Slovenci. Približno 12 odstotkov proučevane populacije meni, da nima enakih možnosti za zaposlitev kot drugi Slovenci. Prav tako 12 odstotkov jih meni, da nimajo enakih možnosti za napredovanje na delovnem mestu v primerjavi z drugimi Slovenci. Kar dobrih 23 odstotkov pa ima občutek, da so dobro plačana delovna mesta rezervirana za Slovence. Subjektivni občutki proučevane populacije so vsaj delno upravičeni in razlike med pripadniki »novih« etničnih skupnosti in večinsko populacijo, na katere kažejo objektivni kazalci, so lahko tudi posledica (predvsem prikrite) etnične diskriminacije. (Bešter 2005, v Komac in Medvešek 2006: 255)

S stereotipi o priseljencih v Sloveniji se torej najbolj zavzeto spopadajo raziskovalci (med drugim Dekleva in Razpotnik 2002; Josipovič 2005; Klopčič, Komac in Kržišnik-Bukić 2003; Kobolt 2002; Razpotnik 2004; z analizo in vrednotenjem literarnoumetniških dosežkov priseljencev pa tudi Dimkova 2005 in Mugerli 2005) in priseljenci sami, zadnja leta pa vse bolj tudi etnični Slovenci, ki se oglašajo predvsem na »vročih« straneh slovenskih spletnih forumov, da bi omajali nekatere značilne predsodke in fiksne ideje svojih rojakov: »predvsem pa nam »kradejo« delovna mesta, ki so za naše standarde preslabo plačane in jih noben slovenec noče opravljati.« (Forum Pivnica, 7. 5. 2004) »Seveda, priseljenci so leni in nagnjeni h kriminalu, odvzeli pa nam bodo delovna mesta. Kako bodo lenuhi nam mravljam odvzeli delovna mesta? Nekaj je s to logiko narobe.« (forum Dnevna Mladina, 2003-10-08)

POLITIKA, VERSKO ŽIVLJENJE, IZOBRAŽEVANJE

Sedmo anketno vprašanje se glasi: »Menite, da so priseljenci v Sloveniji (ne)enakopravni na področju politike, verskega življenja, izobraževanja in poklicnega napredovanja? Kje to opazate?« Domala vsi anketiranci opozarjajo na versko diskriminacijo, pri čemer skoraj vsi, ne glede na svojo narodnost in vero, izpostavljajo primer ljubljanske džamije. V zvezi s statusnopravno diskriminacijo najpogosteje omenjajo

izbrisane. Njihov osrednji argument, ki priča o politični izločenosti priseljencev (kot nepriznane manjšine nimajo svojih predstavnikov v državnem zboru), pa navajam v različnih avtentičnih formulacijah anketirancev že v svojem omenjenem predhodnem članku.

Krepko prevladujoči del anketiranih pa meni, da so neenakopravni na večini naštetih področij ali celo na vseh: »Da. Povsod.« (14) »Da – neenakopravni so na vseh omenjenih področjih. Opažam pri ljudeh, ki spremenijo odnos, ko opazijo priimek s končnico 'ić'.« (114) »Mislim, da če ni opaženo v javnem življenju še ne pomeni, da to ne obstaja.« (75) »Na vseh področjih, razen na področju izobraževanja, so priseljenci neenakopravni. V politiki lahko sami ugotovite, koliko poslancev je t. i. priseljskega porekla, pravoslavna cerkev je le ena v Sloveniji (pa še ta brez WC), džamija je sporna...« (17) »V politiki nimajo enakopravnega položaja, nemorejo uspeti v politiki. /.../ Muslimane ne upoštevajo tako kot krščane.« (57) »Mislim da nimamo enake pravice. Pravoslavni ljudje v Mariboru poskušajo dobiti dovoljenje za graditev pravoslavne cerkve, že par let se nič ni premikalo. Kamoli ene druge vera katera ni podobna kristijanski. Primer gradnje džamije v Ljubljani.« (18) »Verskega življenja ne, kajti še cerkev svoje nimamo.« (25) »Na področju politike po osamosvojitvi mislim da so neenakopravni, kar je razvidno tudi od števila v javnem političnem življenju.« (21) »Mislim da se smatrajo kot drugorazredni narod. Da nimajo veliko šans da bi se prebili v politiki v sam vrh. Versko področje nepopono. Nimamo dovolj velike objekte (molilnice).« (33) »Izgradnja Đžamije v Sloveniji će je demokratična. Primjer je samo ena Nemčija.« (34) »Kot prvo mi Muslimani državljani Slovenije moramo a imeli jo bomo svojo versko hišo Mušejo. A nas je v Sloveniji čez 200.000 ljudje islamske veroispovedi. In ki je tu enakopravnost v državi Sloveniji. I mi smo ljudje.« (35) »Da. Ni enakopravnosti.« (42) »Na področju politike, ker so nekateri še vedno po krivici izbrisani, na področju verskega življenja, kjer so npr. muslimani še vedno zapostavljeni, na področju izobraževanja, kjer so otroci na ić še vedno obravnavani (večinoma) kot slabši učenci in obravnavani kot da niso sposobni dosegat boljših učnih rezultatov.« (43) »V politiki neenakopravni – še nisem slišal, da bi bil v parlamentu tujec. /.../ Že zaradi priimka pa ne morejo biti recimo župani ipd. /.../ V verskem življenju /.../ menim, da je nasprotovanje džamiji fobija malih narodov.« (50) »Osnovne pravice so enake, če pa hočeš napredovati pa ne moreš. Hrvati so enakopravni. Če pa je druga vera pa niso enakopravni.« (60)

Politika je v Sloveniji grozna (za k...), nobena ni dobra, ne prej ne zdaj, mogoče še bolj zdaj, ko so še bolj postali neprijazni, ne samo do nas, do vseh, na primer cigani pa to. /.../ Glede vere nismo enakopravni, glej koliko je cerkva za vas, mi imamo samo eno. Tudi to politika dela, mi ne moremo imeti več cerkva, vi pa imate svoje na vsakem koncu, to ni fer. (2)

V naši regiji priseljenci niso vključeni v politični sistem. Kar se tiče verskega življenja, glede na to, da smo pravoslavci, je versko življenje omeje-

no. Ne vidim v naši regiji sodelovanje katoličke in pravoslavne cerkve. V Posavju nimajo pravoslavci verski objekt, kjer bi se lahko posvečali svoji verski identiteti. (118)

Mladi anketiranci (zlasti iz Velenja) gledajo na vsesplošno diskriminacijo priseljencev s širšega zornega kota: »To je odvisno od vladne strukture. Ta problem je v vseh državah Evropske Unije, ampak je bolj tabu tema. /.../ Kot Evropa v celoti, se boji tudi Slovenija islamske vere. Če imajo tudi večina drugih verskih skupnosti svoje dejavnosti in mesto za veroizpoved, mi se zdi nesmiselno razpravljati (npr. o džamiji v Sloveniji) o takšnih in podobnih temah.« (111) Med njihovo starejšo generacijo pa so mnjenja nekako razdvojena, zmedena, nedorečena, saj so njihove izkušnje včasih protislovne: »V Velenju to ni toliko opazno. /.../ Kot Slovenec imaš sigurno večje možnosti. Drugače pa tudi priseljenci imajo možnosti za šolanje in take zadeve. Tudi Slovenci so barabe, ne samo priseljenci.« (106) »Vse povsod so ljudje, ki žalijo in delajo diskriminacijo med nami, vendar izobraženi ljudje tega ne počnejo. Ponavadi se glede tega ne razburjam oz. sem tiho.« (110)

Ne. Vsak ima enake možnosti, če ima slovensko državljanstvo. V Velenju se dogaja kontra asimilacija. Drugače pa, če imaš slovensko državljanstvo, se moraš prilagajati. /.../ Nisem proti temu, da imajo drugi narodi svoje objekte. Ampak vseeno bi morali biti arhitekturno nevpadljivi (mogoče v vsakem mestu nevpadljiva mošeja), džamija pa v Ljubljani (prestonici) zaradi kozmopolitanstva. /.../ Moti me tudi, da za vse »pizdarije«, ki jih ostali naredijo, ocenjujejo tudi nas. /.../ V Velenju je prikrit nacionalizem. /.../ Velenje je nastalo (in se razvilo) na podlagi priseljencev. /.../ Drugače pa lahko vsak vse doseže, če se prilagodi. /.../ Asimilacija je nujna. (107)

Nekateri opažajo razlike v stopnji neenakopravnosti med samimi priseljenjskimi narodnostmi: »...je pa tudi odvisno od narodnosti priseljenca. Npr. Romi, imajo težave pri izobraževanju in poklicnem napredovanju.« (51)

V pravnem smislu so enakopravni, v proceduralnih postopkih pa se ta enakopravnost včasih na nek način izgubi (primer ljubljanske džamije). Določene verske pravice muslimanov v tej državi niso spoštovane na primeren način: npr. posebnosti pri prehrani – moj lasten primer, pri šolskih malicah ni nikogar zanimalo, ali jaz v skladu z mojimi nazori jem svinjino ali ne, čemur bi pa npr. v ZDA posvetili kar precejšnjo pozornost /.../; potem problem rednih dnevni molitev pri t.i. prakticirajočih muslimanih, to, ali bodo dobili nekaj minutni odmor za potrebe opravljanja molitve, je stvar dobre volje njihovih delodajalcev, ki ponavadi nimajo posluha za tovrstne potrebe, četudi gre za udeležanje verske pravice, ki pa spada med človekove pravice, katere naj bi bile neodtujljive. (175)

In kaj menijo o verskih pravicah priseljencev v Sloveniji pripadniki nacionalne večine? Oglejmo si, denimo, nekaj argumentov za in proti gradnji islamskega versko-kulturnega centra v Ljubljani, ki so jih udeleženci diskusije navajali na spletnem mestu »RTV Slovenija Forum, Re: Slovenija – Islamija?!?«.

PROTI	ZA
<p>Po primitivnosti nihče v Evropi ne more tekrovati z Islamom. Zato bo vsakdo v konfrontaciji z Islamom gladko izgubil. Razlog je preprost: Civiliziranega človeka ovira lastna vest in pa zapletanje v lastne (nedokazane!) dogme o humanosti moderne družbe. Musliman se mu bo mimogrede [žaljivo] na sred katedrale, potem bo pa še zahteval varuha človekovih pravic, kateremu se bo pritožil, da so mu kršene pravice, ker da tukaj nima 52 mošej, pa da ne more iz službe ob vseh urah, ko mora moliti, pa da morajo njegovi otroci hoditi v šole, kjer ne učijo Korana.... Da ne naštevam! (9. 8. 2004)</p>	<p>Kaj, ljudje bi želeli obdržati svoje navade???? ... to si pa nikoli ne bi mislil ... kr postrelit jih!!! /.../ Če pa hočeš insinuirat da bo 10.000 muslimanov kaj diktiralo ostalim 1.990.000 potem pa res nisi v stiku z realnostjo. Tipi si želijo samo džamijo postaviti za božjo voljo saj vendar ne bodo hoteli uzakoniti žrtvovanja prvorojencev. (11. 8. 2004)</p>
<p>Cerkve v Sloveniji so del naše stoletne kulturne dediščine, ki ste jo muslimani veselo požigali in podirali. Sedaj, ko smo vam ponudili prst, da lahko živite pri nas, pa bi nas radi potegnili iz čevljev. (24. 8. 2004)</p>	<p>Vsem nasprotnikom gradnje džamije, ki vidite edine argumente za to v Saudovi Arabiji predlagam, da zaradi obrednega klanja živali, ki ga opravljajo katoliki na Indonezijskem otoku Flores, preprečijo vsako nadaljnjo gradnjo katoliških cerkev v Sloveniji. (12. 8. 2004)</p> <p>Pravkar sem gledal na TV oddajo Čez planke. V Kairu so hoteli obiskati ostarelo »Aleksandrijo«, ki živi svojo pozno starost pri nunah. Niso mogli opraviti intervjuja ker so jo nekdanji muslimanski gospodarji odpeljali s seboj na dopust. Nam so pa ostareli starši ob času dopusta v breme in bi jih najraje poslali v dom onemoglih. Banda muslimanska teroristična. (14. 8. 2004)</p>

NAJ SE VE, KDO JE V TEJ HIŠI GOSPODAR

Očitno je pojmovanje korektnosti odnosa večinske družbe do priseljencev lahko zelo subjektivno tudi med samimi priseljenci. Manjšemu delu anketirancev se namreč zdi problematiziranje politične in verske podrejenosti priseljencev odveč, saj v svojem

neenakopravnem položaju ne vidijo nič spornega: »V politiki ni enakopravnega položaja in je tudi v redu tako. Državo naj vodijo ljudje z narodnostjo države. Enakopravnost glede verske etike pa tudi ni vzpostavljena. No naj prevladuje tista verska skupina, ki pripada tej državi.« (30)

Del anketirancev meni, da naj bi jim v novi domovini od pridobitve državljanstva dalje vsaj načelno pripadala tudi vsakršna družbena enakopravnost: »Če imajo slovensko državljanstvo, so enakopravni (vsaj na papirju).« (23). Nekateri pa državljanstva sploh ne povezujejo s pojmom enakopravnosti: »Mislim, da imam glede svojega položaja v Sloveniji zelo dobro pospravljeno 'podstrešje'. Slovenija je moja druga domovina in je moja dolžnost, da sem lojalna državljanica. To pomeni – jaz sem se tukaj priselila in na meni je da spoštujem pravila 'Hiše'.« (24) Jasno je torej, kdo je tu gospodar, in ta ima izključno pravico, da piše pravila »Hiše«.

Pravkar citirana dvainpetdesetletna brezposelna učiteljica (24), ki se je pred slabima dvema desetletjema priselila iz Hrvaške z že končano višjo izobrazbo, je s svojim življenjem v Sloveniji povsem zadovoljna. Poudarja, da ima njena družina dober socialni položaj. Kaj to konkretno pomeni? Imajo toplo stanovanje, mož redno službo, otroka imata možnosti za študij. Seveda je treba biti skromen in svoja pričakovanja prilagoditi danim razmeram. Ne glede na to, da sta z možem aktivno sodelovala v slovenski vojni za osamosvojitve, dobila slovensko državljanstvo in plačevala slovenske davke, je v tej »Hiši« le gostja, ki mora biti hvaležna svojim gostiteljem, da so jo velikodušno sprejeli pod svojo streho. Očitno je torej, da je brez kakih opaznih pomislekov sprejela od ožje okolice in širše družbe ponujeno stališče, ki je v diametralnem nasprotju s stališčem enakopravne državljanke, zdaj prav toliko domačinke in gostiteljice, kot so to pripadniki nacionalne večine, in nič manj legitimne gospodarice, odgovorne in polnopravne pripadnice družbe, ki si tudi sama prizadeva, da bi prispevala k blagostanju svoje »Hiše« in bila zaradi tega upravičena do enakovrednega uživanja skupaj ustvarjenih dobrin, pa tudi do skupnega pisanja njenih pravil. Ker naša anketiranka ocenjuje svoje razmere, za katere na drugem mestu priznava, da seveda niso tako idealne, kot bi sklepali iz njenega pisanja, z zornega kota hvaležne gostje, je njena najprikladnejša strategija ohranjanja osebnostne integritete v takšnih razmerah pač v dobrodejnem optimizmu, skromnosti, enostranskem prilagajanju in iskreni, čeprav še tako nedvomno podrejeni lojalnosti, ki dejansko izključuje občutek polnokrvne, enakovredne pripadnosti *s pravico do aktivne udeležbe v družbeni samokritiki*:

Za lažje življenje uporabljam t. i. metodo pozitivne kompenzacije. Namesto da tavam zaradi brezposelnosti, imam možnosti da se več ukvarjam z »domačimi zadevami« – pomagam otrokom pri šolskem delu, varčujem pri prehrani, delam na vrtu, pletem... /.../ Za mene lojalnost pomeni da sem hvaležna da tukaj imam dom, da se otroka šolata, da ne »pljuvam v skledo« iz katere jem...« (24)

Tudi odgovori anketirancev na vprašanje, v katerih jezikih se pogovarjajo v raznih okoljih in kaj vpliva na njihovo izbiro jezika, tako rekoč v celoti pričajo o njihovi samoumevni podrejenosti na področju jezikovnega prilagajanja v vsakdanji komunikaciji. Nekateri odgovarjajo, da se vedno in povsod – celo doma – pogovarjajo samo v slovenščini. Odgovori vseh drugih pa so smiselno povsem enotni: »V družbi je izbira jezika odvisna od ljudi, ki so moji sogovorniki.« (80) »Pogovarjam se v jeziku, ki je najbližji mojemu sogovorniku.« (85) »Na mojo izbiro jezika vpliva predvsem jezik ljudi, s katerimi govorim.« (87) In tako dalje. Ali pripadniki nacionalne večine v vsakdanji zasebni komunikaciji razmišljajo o svoji izbiri jezika glede na jezik sogovornika enako kot njihovi (po ustavi v vseh pogledih enakopravni) priseljski so državljani? Poglejmo: »Če je to to, potem bi valjda morali na javnih krajih govoriti slovensko. Saj so oni priseljenci in se morajo nam prilagoditi. Kako govorijo doma, me boli briga. Če mi gremo v namčijo ali anglijo, moramo govoriti tako, da nas razumejo.« (Forum Svet pogovorov, 2. 5. 2004) »Veliko jih je že zelo dolgo tukaj, 20 let in več tako da ne najdem nobenega opravičila da se niso naučili govoriti Slovensko, še več mislim da se jim pod častjo govoriti naš jezik (niso vsi taki, veliko se jih je naučilo prav lepo govoriti).« (Forum Svet pogovorov, 4. 5. 2004)

Ponekod po Evropi (npr. v Nemčiji, prim. Graf 2004) se v zadnjem času že dokaj enakovredno uveljavlja tudi obratna logika. Če uporabim zgoraj citirano formulacijo udeleženca foruma Svet pogovorov, bi lahko razmišljali tudi takole: »Veliko jih je že zelo dolgo tukaj, dvajset let in več, tako da ne najdem nobenega opravičila, da se nismo naučili govoriti njihovih jezikov; še več, mislim, da nam je pod častjo govoriti njihove jezike (nismo vsi takšni, veliko se nas je naučilo prav lepo govoriti).« Predstavnica dunajskega županstva je na mednarodnem simpoziju *Möglichkeiten und Grenzen des Multikulturalismus: Der Schutz sprachlich-kultureller Vielfalt in Kanada und Europa* (Universität Wien, 8.–10. november 2001) predstavila udeležencem uspešno delovanje poskusnih osnovnih šol na Dunaju, v katere vpisujejo svoje otroke tudi etnični Avstrijci in na katerih poučujejo v večinskem (priseljskem) jeziku posamezne soseske. Seveda tudi nekateri razpravljalci na slovenskih spletnih forumih razmišljajo o položaju priseljskih jezikov v sodobnejšem duhu:

Ustava RS zagotavlja vsakomur pravico, da govori katerikoli jezik hoče in to praktično povsod. Tudi na javnih mestih. Le uradni in uradovadni jezik je slovenščina. In menim, da je tako prav. /.../ Konec koncev s kakim Angležem ali Nemcem tudi v Sloveniji ne govorimo slovensko, ker nas preprosto ne bodo razumeli. In zame osebno je princip isti za vse ljudi. Moj cilj je komunikacija, zato govorim tako, da me bo sogovornik razumel. /.../ Primeri »priseljencev« niso zame nobena izjema. (Forum Svet pogovorov, 2. 5. 2004)

»JAZ NISEM NESTRPN ČLOVEK, AMPAK ...«

Če pogledamo nekatere slovenske spletne forume – ne samo zloglasni Nemejebat.com, ampak npr. tudi Jesenice online forum, Sloport forum, Forum Dnevna Mladina, Forum Pivnica, RGL Forum, RTV Slovenija forum, Forum Svet pogovorov, Dogodki.Net – Forum, Slovenski hip-hop portal – Forum, nekdanji Mladi forum ZLSD in sedanji Mladi forum SD, bomo videli, da je med njimi kar nekaj takšnih, ki z objavljanjem žaljivih, agresivnih verbalnih napadov na priseljence podpihujejo etnično, versko in kulturno nestrpnost v Sloveniji. Na spletnem mestu Mladega foruma SD so v času, ko to pišem, objavili naslednje sporočilo: »Zaradi vse pogostejšega nekulturnega dialoga na našem debatnem klubu vas obveščamo, da smo začasno onemogočili dostop do debatnega kluba. V najkrajšem možnem času bomo vzpostavili možnost za izražanje vaših mnenj brez nekulturnih izpadov in žaljivk.« Vsekakor pa je na spletu dostopno tudi mnogo manjše število drugih slovenskih forumov, na katerih poteka neprimerno kulturnejša in spoštljivejša debata o problematiki priseljencev v Sloveniji.

Prek spletnih forumov si ljudje izmenjujejo tudi mnenja o vprašanih, ki zadevajo občutek ogroženosti slovenskega jezika zaradi vplivov priseljenjskih jezikov. Delček značilnih spletnih debat o nestrpnosti in občutku kulturne, verske, jezikovne itd. ogroženosti nacionalne večine naj bralcu tega članka ustvari vsaj bežni vtis o izraziti razdeljenosti mnenj na področju priseljenjske problematike. Tu zasledimo nestrpna pa tudi odprtejša razmišljanja:

PRIMERI ZAVEDNE ALI NEZAVEDNE NESTRPNOSTI	PRIMERI ODPRTEJŠEGA RAZMIŠLJANJA
<p>Velik je ljudi k pridejo iz juga v slovenijo – skor 1 milijon (so i heard), logično d se pol slovenski jezik ne more širt med priseljenci če pa nočejo govoriti slovensko <i>in ustvarjajo svojo kulturo kle – na slovenskih tleh. Za take pa mamó pr nas skine – d me ne bo kdo narobe razumu – skini so prjazn, izobraženi ljudje in so kul.</i> (Slovenski hip-hop portal – Forum /hiphopar.com/, 28. 2. 2004)</p>	<p>Jezik k ne sprejema tujga vpliva je obsojn na propad, recmo ang je postala globaln jezik sam zato k je sprejemala vplive francoščine, latinščine... (Slovenski hip-hop portal – Forum /hiphopar.com/, 28. 2. 2004)³</p> <p>Najbolj zoprni so mi tisti hinavci, ki začenjajo nekako takole: »Jaz nisem nestrpen človek, AMPAK...« Ta ampak vse pove! /.../ In gospod Zlatko, ki s svojim pravičniškim čutom redno kliče na RGL v imenu nekih ljudi, ki se jim godi kaka krivica, najbrž tudi ne razume vseh krive enako. Enim se očitno lahko dogajajo. Žaljivo</p>

³ Odgovor na tako liberalna stališča je kajpak (včasih tudi bolešno radikalen) jezikovni purizem

Ker si relativno mlada, te v šoli najbrž niso učili o časih turških vpadov v Slovenijo oz. takratno Avstroogrsko, ki so se dogajali z območja sedanje Bosne, zato najbrž težko razumeš odpor Slovencev do vsega kar je muslimansko še večji pa je odpor do 'janičarjev', verjamem pa, da se večina lahko otrese tega strahu in odpora, nikakor pa se to ne bo zgodilo, če boste ljudi nazivali z nestrpnosti in podobno. (RGL Forum, 2. 4. 2004)

Naj se g. Osman Đogić najprej nauči slovenščine preden sploh kaj zahteva. Treba pa je vedeti, da so oni pri nas priseljenci in se morajo temu primerno vesti. Oni se morajo nam prilagajati ne mi njim. *Sam nisem rasist ali nacionalist in spoštujem vsakogar in vsa verstva, vendar sem Slovenec, na kar sem ponosen.* In mislim, da bi morali vsaj malo zaščititi slovensko kulturo pred vsemi vplivi, in ne samo pred muslimanskimi. (RGL Forum, 18. 3. 2004, podarila avtorica)

in nizkotno je govoriti o tem »kaj in koliko jim bomo dovolili«. To je njihova ustavna pravica /.../ Moje mnenje torej je, da bi Slovenci morali to rešiti pri sebi in nekoliko razširiti svoje srce. Ampak, saj vemo, smo vljudni, gostoljubni, kulturni in prijazni, dokler nekje v naši bližini ne nameravajo zgraditi kake komune za zdravljenje narkomanov, vrtca za telesno in duševno prizadete, doma za mladoletne prestopnike, begunskega centra ali, bog ne daj, celo džamije! (RGL Forum, 23. 7. 2003)

Full dobr s povedou, cool varianta! A ni res, nas morjo zaščit! K če ne, naumo več Slovenci, bomo kar nekaj šprehali in se fensi obnašali, k mo vse od forejnerjev vzeli. Sam tko, d bo bl štos in bl in. K pol, k bomo tefau gledali, seveda, k bom psa zjutraj pelou na wok, bojo pa reklamo delal za sms centr, k tisti, k ne piše, je itak mona. K če ne naumo v sinergiji z wrldom in nas nabo nbedn pogledou. Pa itak kej v wrldu dogaja zveš samo iz ferejnerskega njusa, naši tko »lickajo butt« Bushu... Saj ne vem, kaj vse sem nametal, /.../ ampak - koga moramo zaščititi???? A si že kdaj poslušal mladino, kako se pogovarja? A si že kdaj poslušal reklamna besedila na TV? A si kdaj poskusil razumeti? In koga moramo in pred kom zaščititi? Jaz bi rekel, da moramo sami sebe zaščititi pred sabo!!!! Svojo majhnostjo in predvsem malomeščanskostjo. (RGL Forum, 19. 3. 2004)

In kaj menijo o jezikovni strpnosti Slovencev naši anketiranci? »Se pa opazi nestrpnost v javnih službah, pa tudi v širši družbi, posmehovanje če kdo ne zna dobro govoriti slovenščine.« (128) »Nekatere učiteljice so me spraševale, kako se doma pogovarjamo in da je vidno da imam težave pri izražanju.« (120) »Včasih grdo gledajo zaradi jezika oziroma 'naglasa'.« (123) »Sem pa videla veliko primerov, ko so se sošolci v osnovni šoli vedli nestrpno do pripadnika druge narodnosti, ker je bil revnejši od njih, slabše oblečen ali pa ni znal tekoče govoriti slovensko.« (88) »Slovenci sicer zelo dobro razumejo in govorijo jezike bivše Jugoslavije, vendar pa ne odobravajo, da se priseljenci ne naučijo slovenskega jezika.« (102) »Slabše obvladajo jezik okolja,

v katerem živijo, zato domačini imajo občutek, da se ne želijo prilagajati, čeprav iz lastnih izkušenj vem, da ni tako in v želji da se ne zmotiš v kakšni besedi se rado zgodi nasprotno. Slovenščina je za narode nekdanje Jugoslavije izjemno težka.» (71)

Prav to potrjuje tudi empirična raziskava, katere rezultat je bil objavljen pred petimi leti. Avtorici ugotavljata, da večina govorcev pri uporabi drugega jezika obdrži tipične prvine iz prvega jezika, najizraziteje na ravni fonetike (tujega naglasa, po katerem lahko prepoznamo govorcev prvi jezik), pri sorodni jezikih pa tem bolj tudi na vseh drugih jezikovnih ravnanjih, pri čemer se enake systemske napake kažejo pri govornem kot pri pisnem sporazumevanju. Nadalje poudarjata: »Prenos zaradi sorodnosti jezikov sicer omogoča takojšnje sporazumevanje, vendar pa je hkrati tudi razlog za intenzivnejše interference, ki so težje odpravljive oz. lahko ostanejo trajne.« (Požgaj Hadži in Ferbežar 2001: 68; poudarila avtorica) Temu še dodajata, da se kažejo povsem vzporedne jezikovne interference pri tistih, katerih prvi jezik je slovenščina, drugi pa hrvaščina, srbsščina ali bosanščina. Kljub nesorodnosti slovenščine in angleščine pa prihaja do številnih značilnih interferenc med tema dvema jezikoma tudi v govoru slovenskih priseljencev v angleškem govornem prostoru, o čemer obsežno piše Nada Šabec (1995). Tako kot Vesna Požgaj Hadži in Ina Ferbežar je tudi Tatjana Balažič Bulc (2004) naredila analizo negativnega jezikovnega prenosa med dvema najsorodnejšima jezikoma, srbohrvaščino kot prvim jezikom in slovenščino kot drugim. Podrobneje je predstavila zlasti tisti del raziskave, ki se nanaša na sistemizacijo in tipe napak, nastalih zaradi takšnega prenosa. Iz analize napak je razvidno, katerim področjem bi morali pri poučevanju slovenščine posvetiti posebno pozornost, ko imamo pred seboj govorce srbohrvaščine. Vselej sporno pa ostaja vprašanje, koliko prostora dejansko posvečajo tem vidikom obstoječi učni načrti. Mikolič (2004) v tej zvezi predlaga več poudarka na medkulturni pragmatiki. Termin označuje sodobni pristop h kontrastivni analizi jezikov in kultur. Gre za vključevanje vsebin medkulturne sporazumevalne zmožnosti v tujejezikovno poučevanje, pri čemer so v ospredju tista področja medkulturne pragmatike, ki lahko pomembno obogatijo oziroma nanovo opredelijo metode poučevanja slovenščine kot drugega/tujega jezika. Pri vključevanju medkulturne pragmatike v tujejezikovni pouk ne gre le za vnašanje kulturnih elementov, pač pa za ozaveščen pristop k medkulturnim razlikam v jezikovnih sistemih in njihovi rabi, s pomočjo katerega bodo učenci usposobljeni za učinkovito komunikacijo v zanje tujejezičnem okolju. Žal pa učni načrt za pouk slovenščine na osnovnih in srednjih šolah, kjer slovenščina ni materni jezik vseh učencev in dijakov, omenjenih spoznanj s področja učenja slovenščine kot drugega jezika ne upošteva.

Pirih Svetina in Ferbežar (2005) izpostavljata dejstvo, da je pojavnih oblik slovenščine toliko, kolikor je njenih govorcev. Nacionalna večina v Sloveniji, katere materni jezik je slovenščina, pa je mnogo manj občutljiva na medsebojne razlike v izražanju in znanju jezika kot pa na značilna odstopanja v slovenščini določenih skupin priseljencev. Omenjeni članek je zanimiv tudi s tega vidika, saj obravnava tudi vprašanje, kako domači govorcev slovenščine sprejemamo in vrednotimo slovenščino tujejezičnih govorcev in kako tolerantni smo pri tem.

JEZIKOVNO ZNANJE, BRALNE NAVADE, GOJENJE KULTURNIH TRADICIJ

Rezultati ankete govorijo v prid hipotezi, da sorazmerno velik del priseljencev prve generacije ne obvlada niti knjižne materinščine niti knjižne slovenščine, medtem ko njihovi otroci večinoma sorazmerno dobro obvladajo knjižno slovenščino. Ob branju in jezikovnem pregledu njihovih odgovorov (kot lektorica znanstvenih in strokovnih besedil slovenskih avtorjev s področja različnih ved) ocenjujem, da povprečno jezikovno znanje anketiranih pripadnikov druge generacije nikakor ne zaostaja za jezikovnim znanjem nacionalne večine. Prva generacija anketiranih kaže bolj šibak interes za brezplačno jezikovno izpopolnjevanje v slovenščini ali materinščini; kot razlog navajajo zlasti pomanjkanje časa (večino časa porabijo za delo), nekateri se za to počutijo prestare, drugi so poskusili z izpopolnjevanjem, pa ni šlo; največji problem je izgovorjava brez naglasa, tudi sicer se jim zdi knjižna slovenščina izredno zahtevna; mnogi pa menijo, da jim njihovo povprečno obvladovanje pogovorne slovenščine zadošča in da se v njej veliko lepše slovensko izražajo kot pa, denimo, slovenska mladina. Precejšnje število tistih, ki bi se želeli izpopolnjevati v slovenščini, pa kljub temu kaže na nekoliko pomanjkljivo organiziranost ali vsaj obveščenost na tem področju: »Ne obvladam knjižno slovenščino in bi želela brezplačno izobraževanje bilo kje.« (118) »Knjižno slovenščino obvladam povprečno in bi se želel izpopolnjevati znanje jezika.« (119) »Rad bi videl, da bi bila na TV-ju oddaja, ki bi vzpodbujala izgovorjavo in izobraževanje slovenščine, ki bi tudi vzpodbujala nacionalno zavest vseh državljanov (avtohtonih in priseljencev).« (107)

Njihovi otroci pa pogosto obžalujejo svoje slabo znanje materinščine (oziroma materinščine staršev). Čeprav le redki dejansko obiskujejo tovrstne jezikovne tečaje, predvsem v okviru društev, je sorazmerno velik delež tistih, ki vendarle kažejo poudarjen interes za morebitno izpopolnjevanje. Večini mladih bi se zdelo primernejše, če bi se lahko učili materinščine v redni šoli in ne na društvenem tečaju. Na vprašanji »Ali dobro obvladate knjižno materinščino? Ali bi se želeli brezplačno izpopolnjevati v znanju materinščine in kje (šola, društvo, drugo)?« odgovarjajo: »Književno materinščino ne obvladam dobro. Da, v šoli.« (121) »Knjižno materinščino slabo obvladam. Rad bi spoznaval hrvaško kulturo, jezik, zgodovino, književnost v svojem rednem procesu izobraževanja.« (97) Ob tem je treba opozoriti na bistveno razliko med poukom maternega jezika otrok priseljencev kot fakultativnega predmeta, ki ni pogoj za uspešno napredovanje v šoli, je prostovoljen in predstavlja dodatno obremenitev za učenca, in poukom priseljskega jezika kot obveznega izbirnega predmeta, ki predstavlja izbirni del obveznega predmetnika in torej za učenca ne pomeni dodatne obremenitve.

Podobno ugotavljajo v svojem *Zaključnem poročilu* tudi izvajalci raziskovalnega projekta *Percepcije slovenske integracijske politike*. Čeprav se jim je v sklepnem delu raziskovalnega poročila očitno pomotoma zapisalo, da je za potomce priseljencev iz nekdanje skupne jugoslovanske države, ki so rojeni v Sloveniji, »tvorba integracijskih

politik, ki naj bi olajšale vstop v slovensko družbo *nepotrebna*» (Komac in Medvešek 2006: 247), v nadaljevanju kajpak sami vključujejo med svoje predloge za prihodnje smernice slovenske integracijske politike tudi naslednjega, ki se tiče predvsem druge generacije:

Glede na to, da večina anketiranih v raziskavi PSIP meni, da bi bilo dobro, da bi se otroci učili tudi jezik staršev, če ta ni slovenščina, lahko predvidevamo, da relativno majhno število otrok, ki dejansko obiskuje pouk neslovenskih jezikov, ni posledica pomanjkanja interesa, temveč gre tu za bolj pragmatične odločitve. Dejstvo je, da so otroci obremenjeni z obveznimi šolskimi dejavnostmi ter drugimi interesnimi dejavnostmi. Učenje jezikov narodov in narodnosti nekdanje Jugoslavije bi moralo biti *omogočeno kot izbirni predmet*, če se na posamezni šoli ali šolskem okolišu pokaže interes. (Komac in Medvešek 2006: 253–254)

V anketi smo povprašali tudi po bralnih navadah anketiranih. Rezultat kaže zelo podobno razmerje kot pri etničnih Slovencih (Žnideršič, Podmenik in Kocijan 1999), pri čemer anketirani priseljenci navajajo tudi enake ovire za pogostejše branje kot slednji, tj. zlasti pomanjkanje časa in denarja. Tudi posamezni žanri so pri anketiranih zastopani v podobnem razmerju kot pri Slovencih v omenjeni raziskavi, s tem da se pri jeziku literature, ki jo berejo priseljenci, izrazito odraža njihova bilingvalnost.

Priseljenci, ki smo jih zajeli v anketo, v veliki večini v vsakdanjem življenju ohranjajo vsaj kako izvorno etnično tradicijo in gojijo vsaj kako slovensko tradicijo (predvsem gre za obhajanje enih in drugih praznikov ter občasno pripravo nacionalnih jedi, v manjšem delu pa tudi za aktivno folklorno dejavnost ter ohranjanje nekaterih ljudskih obrti). Del anketiranih –tudi iz vrst druge generacije – goji le izvorne kulturne tradicije. Tako se npr. enaindvajsetletna študentka iz Sevnice, rojena v Sloveniji srbskim staršem iz Bosne, ki sicer redno spremlja slovensko kulturo, pri ohranjanju tradicij omejuje na izvorne: »Slovenske tradicije ne ohranjam, ohranjam pa tradicijo, ki sta mi jo podala starša, ki sta iz Bosne. Praznujem vse verske praznike (božič, veliko noč, slavo) in ostale mednarodne praznike (1. maj...).« (120) Tudi šestinštiridesletni tehnik, srbski priseljenec prve generacije, ki živi v Sloveniji že prek trideset let, še vedno vztraja samo pri izvornih tradicijah: »Slovenskih ne ohranjam, v svojih pa praznujem božič, veliko noč in slavo Sveti Jovan.« (119) Nasprotno pa šestdesetletna Hrvatica iz Velenja priznava: »Skoraj popolnoma sem se prilagodila slovenski tradiciji.« (129)

Pretežni del anketiranih v svojih odgovorih omejuje kulturne tradicije na verske, le redki vključujejo še kaka druga področja: »Sem včlanjen v medimursko društvo Velenje, ki šteje cca 200–300 članov. Včasih sem pel medimurske pesmi v medimurski noši. Meni veliko pomeni kultura mojega naroda, vendar drugače ne gledam, kdo je kdo in od kod prihaja.« (107) »V današnjem svetu je težko ohranяти tradicijo. Kajti, vse bolj nam vsiljujejo imperialističke praznike (haloween, valentinovo...). Spoštu-

jem vse vrste praznikov, krščanske, ortodoksne in islamske.« (111) »Pesmi, ki so jih peli moji starši oziroma predniki poznam in se jih hočem učiti. Tradicija se ohranja v praznovanju božičnih in velikonočnih praznikov.« (128)

Tradicije ob božiču, veliki noči, prvomajski praznik. /.../ Ostale praznike pa praznujemo v međimurskem društvu, kjer smo parkrat na leto (prazniki in druge dejavnosti, kot so slikarske razstave, predstavitev knjig hrvaških avtorjev našega dialekta...). Včlanjeni smo v društvo Međimurcev v Velenju. Aktivno sodelujem na razstavi peciva vsako leto. To so kulturni večeri. Drugače pa se tudi udeležujem prireditev kulturne dediščine naših običajev. Ponavadi priredimo igre (v smislu predstave) starih običajev (kot npr. ohcet, krst, prva potovanja v Velenje z vlakom...). Zmeraj se tudi udeležijo ugledne osebe Velenja (župan, zdravniki...).« (108)

Izvajalci ankete so v pogovorih z anketiranci dobili še dodatne informacije. Nekateri so si na ta način lahko ustvarili celovitejšo sliko o izkušnjah in mnenjih anketirancev, kot pa jo ponujajo odgovori v anketnih listih. Te podatke povzemajo v svojih poročilih:

Dijakinja je bila rojena v Sloveniji in je edina [moja] anketiranka, ki je vključena v društvo (makedonsko društvo v Novi Gorici). Njena družina se je priselila v Slovenijo zaradi želje po boljšem socialnem in ekonomskem statusu. Obiskuje slovensko šolo, je ambiciozna in zelo aktivna. V anketi je z veseljem sodelovala in podala svoje mišljenje. Kljub svoji mladosti je dijakinja zelo razgledana in samozavestna (ponosna je na svojo narodnost). Sodeluje tudi v društvu: izpopolnjuje se v maternem jeziku, nastopa, bere literaturo, se srečuje s sonarodnjaki. Kljub oddaljenosti sedeža društva (40 km) se srečan redno udeležuje. Na splošno pa se v Sloveniji dobro počuti in praznuje tudi slovenske praznike. Tradicionalne makedonske praznike praznujejo v krogu družine, vesela je, da jo starši seznanjajo s tradicijo in jo namerava prenašati tudi na svoje otroke. (Mrak 2005: 2)

V priseljenška kulturna društva je vključenih več kot deset odstotkov anketirancev – ti se večinoma zanimajo za kako področje kulture in tudi sami umetniško/kulturno delujejo, med ovirami pa največkrat navajajo pomanjkanje državnih subvencij za kulturno delovanje društev ter neustreznost društvenih prostorov. Med preostalimi 90 odstotki jih prav tako večina izpričuje interes za spremljanje različnih področij kulture, pri čemer med ovirami navajajo predvsem pomanjkanje časa (delo za preživetje jim ne dopušča nobenega prostega časa) in denarja.

MOŽNOSTI ZA RAZVOJ IN UVELJAVITEV PRISELJENSKIH KULTURNIH DEJAVNOSTI V ŠIRŠI DRUŽBI

Pod osmo točko ankete smo zapisali naslednje vprašanje: »Menite, da imajo priseljenci v Sloveniji (ne)enakopravne možnosti za razvoj in uveljavitev svojih kulturnih dejavnosti v širši družbi? Kje to opazate?« Le redki se na tem področju počutijo enakopravne: »Da, pojavljajo se številna društva, kjer se ohranja njihovo izročilo, plesi, kulinarika. Obstajajo tudi lokali, kjer se taka glasba posluša, npr. Katastrofa, Gostilna pri Jovotu, En Pub, 12, Tramontana. So tudi društva, ki so povezana s cerkvijo.« (120)

Večina odgovorov pa opozarja na najrazličnejše signale, ki govorijo v prid domnevi o neenakopravnih možnostih za razvoj in uveljavitev priseljenških kulturnih dejavnosti v širši družbi: »Kulturnega razvoja priseljencev ni, saj Slovenci zavračajo njihovo kulturo kot nekaj manjvrednega.« (43) »Da, priseljenci imajo manj možnosti za razvoj in uveljavitev svojih kulturnih dejavnosti, predvsem v javnih predstavitvah in medijih.« (71) »Kulturne dejavnosti morajo nekoliko 'skrčiti' in prilagoditi okolju/razmeram. Običajev ne morejo ravno gojiti v polnem razmahu. To se opazi predvsem ob verskih praznikih in ostalih nacionalnih običajih.« (76) »Ne. Ker ni prostorov.« (67) »Pri tem ni enakopravne možnosti in je razlika med Hrvati ali pa Srbi, Bosanci...« (60) »Menim da določeni narodi da, ker imajo mogoče take običaje oz. delajo stvari katere se nam ne zdijo vsakdanje.« (6) »Neenakopravno – na več področjih.« (7) »Mislim, da ne. Muslimani ne, ker je drugačna kultura, vera.« (55) »V našem kraju ne deluje nobeno kulturno društvo priseljencev. Zato o tem ne morem veliko govoriti. Obstajajo pa kulturna društva Slovencev.« (48) Gre za slovensko mesto, v katerem samo prva generacija tistih priseljencev, ki so se vanj priselili neposredno iz tujine (večinoma iz Hrvaške), predstavlja kar 16 % vseh prebivalcev mesta. »... zaradi neenake situacije ni možna uveljavitev kulturnih dejavnosti priseljencev v širši družbi. Predvsem zaradi maloštevilčnosti in finančne neenakopravnosti /.../ nimajo priložnosti da dosežejo višjo kvaliteto in pritegnejo več pozornosti in zanimanja za svoje kulturne dejavnosti.« (89) »Dosti težje kot domačini. Po domače povedano mislim da velja fraza: dol z moje njive! Če ti kaj ni prav, pojdi domov!« (125)

Muslimani imajo neenakopravno možnost razvoja in uveljavitve svojih kulturnih dejavnosti v širši družbi in to je povezano s problemi pridobivanja ustreznih prostorov za izvajanje versko-kulturnega življenja v Sloveniji. Delno je to povezano s trenutnim širšim političnim trendom po svetu glede takoimeno-ovane »vojne proti terorizmu« in izenačbo ekstremizma z islamom. (103)

Nekateri pripisujejo odgovornost za obstoječe stanje izključno priseljenšcem samim: »Zelo je odvisno od samih priseljencev, mogoče je napaka pri njih samih da so premalo aktivni v kulturi in v širši družbi.« (128) »Uveljavitev kulturnih dejavnosti je pogojena z njihovo osebno motivacijo, delovanjem, odrekanjem in žrtvovanjem za željene cilje. Vsak nadaljnji razvoj pa je odvisen, kot povsod od ekonomskih možnosti

društev, skupin itd.« (62) »Menim, da imajo enakopravne možnosti za razvoj in uveljavitev svojih kulturnih dejavnosti, samo je vprašanje pomanjkljivosti prostega časa, ta prave organizacije in seveda finančnih sredstev.« (118)

Na slednje, namreč pomanjkanje denarja, opozarjajo tudi avtorji druge ankete med priseljenici:

Iz rezultatov raziskav je jasno razvidna želja pripadnikov »novih« manjšinskih skupnosti po ohranitvi oddelka na Ministrstvu za kulturo, ki podpira kulturno ustvarjanje narodnih skupnosti, romske skupnosti, drugih etničnih skupnosti in priseljencev. Uresničevanje sprejetega nacionalnega kulturnega programa bi v mnogočem prispevalo h kulturni integraciji etničnih skupnosti. *Na žalost pa je obseg sredstev, ki jih država namenja za kulturno »integracijo« premajhen, da bi izpolnil tisto, kar jim obljublja nacionalni kulturni program.*« (Komac in Medvešek 2006: 252; poudarila avtorica)

Deveto vprašanje ankete se glasi: »Menite, da slovenski mediji dovolj poročajo o kulturnih dejavnostih priseljencev v Sloveniji in o njihovem kulturnem prispevku? Kaj predlagate?« Večina meni, da so njihove kulturne dejavnosti v širši družbi spregledane: »Ne, mislim da premalo.« (38) »No, kar se tiče Hrvaške marsikaj objavljajo, o tistih, ki so prišli iz BiH pa skoraj nič.« (41) »Menim da premalo, glede na to da dosti spremljam medije, nisem ravno zasledila nič o tem.« (44) »Nisem zasledila dosti o tem.« (66) »Menim da se zelo malo govori o dejavnosti preseljencev v kulturi. Menim da bi bilo dobro da se govori o tem.« (45) »Ne. Zelo malo je takih poročil. Lahko bi jih blo več, in daljša. Sploh pa o hrvaških kulturnih dogajanjih v Sloveniji nisem zasledila nobenega poročila.« (48) »Slovenci dovolj poročajo o drugih [narodih], o naših pa bolj malo, sploh o priseljenicah. Boljše bi bilo, če bi več poročali, da bi se spoznali/prepoznali, da bi bilo manj problemov, ki so dosti zaradi nepoznavanja.« (50) »Mislim, da ni dovolj medijskega poročanja.« (51) »Ne. Nič. Več poročanja o tem bi bilo dobro, da bi se bolj vedela v javnosti situacija.« (52) »O tem ni veliko v medijih. Mislim, da bi bilo dobro, moralo bi biti več govora o njih.« (55) »Ne poročajo o teh dejavnostih.« (57) »Kar koli bi predlagal bo naletelo na gluha ušesa. Stanje je porazno.« (70) »Ne, ne poročajo, skoraj da tega ni!« (71) »Nisem zasledila posebnih poročanj o kulturnih dejavnostih priseljencev. Videla sem že prispevke o dosežkih posameznih ljudi, toda nikoli nisem zasledila nikakršnega prispevka o kulturnih dejavnostih, ki so tipične za posamezne narode iz bivše Jugoslavije.« (89) »Ne. Sploh pa če javna televizija pride v roke vlade in bo ta upravljala z njo, ne bo sploh možno poročati o kulturni dejavnosti priseljencev.« (43) »Ne, nič. Tako ali tako se z mojimi predlogi ne bo nič spremenilo.« (114) »Lahko bi bilo večkrat predstavljeno kulture drugih narodov (ples, drame...).« (104)

Tudi tu nekateri izpostavljajo sistematično ustvarjanje negativne predstave o priseljenicah in razpihovanje etnične in kulturne nestrpnosti ter opozarjajo na ključni problem ekonomsko-socialne diskriminiranosti kot pravzrok vseh drugih oblik neenakopravnosti, tudi kulturne izločenosti: »Poročajo samo o slabih stvareh – pištrole in

tako, samo to, nobene kulture, zakaj to sprašuješ. Kultura, kultura, vsi nekaj govorijo, naj se pobrigajo za ljudi, za življenje.« (3) »Radia nimam.« (54) »Ne poznam, še največ govorijo o politiki in raznih težavah (npr. s cigani).« (12) »Mediji poročajo o tem, kar njim prinaša dobiček (televiziji, časopisom). V to so prisiljeni zaradi kapitalistične družbe. Mislim da poročila o kulturnih dejavnostih priseljencev ne prinašajo velikega števila gledalcev (dobička), kot npr. svetovni terorizem, kateri je neposredno povezan z islamsko versko skupnostjo.« (111)

Med tistimi mediji, ki jih anketiranci ob omembi splošnega medijskega ignoriranja priseljskih kulturnih interesov in dejavnosti vendarle izvzemajo v pozitivnem smislu, so nacionalna televizija z oddajo Polnočni klub in tednik *Mladina* (73), pa časnik *Večer* in radio Bakla: »Ne, le v *Večeru* kdaj kaj piše ali se v cerkvi kaj sliši.« (26) Ne. Samo pa v *Večeru* večkrat kaj piše. Če pri nas kaj organiziramo in ljudje to izvejo preko medijev jih zelo malo pride na kakšne kulturne dogodke.« (39) »Pohvalil bi tudi radio Bakla, ker vrtijo vse (slovenske, tuje in tudi balkanske).« (107)

Večina se torej svoje kulturne izločenosti iz širše družbe in njenih osrednjih medijev zaveda (njihov odgovor na deveto vprašanje je negativen), pri čemer navajajo tudi svoje predloge: »Slovenski mediji so podrejeni trgu in deloma politiki. Ne trg ne politika nista pripravljena na sprejemanje teh tem. Predlagam vsaj mesečnik, ki bi seznanjal ljudi z dogodki (kultura, šport) in problemi te populacije.« (97) »Ne. Da je v časopisih rubrika o priseljenih!« (7) »Ne, več vključevanja diplomatskih predstavništev.« (10) »Premalo. Oddaje o priseljenih.« (13) »Mislim da bi rabili več nacionalnih programov.« (149) »Premalo odaj. Lahko blo več da se vsi ljudje v Sloveniji saznajo z kulturami drugih narodov kateri živijo v Sloveniji.« (18) »Ne. Posebne oddaje o njihovi kulturi.« (21) »Mislim, da so v kulturnih dejavnostima hrvaški priseljenci dokaj zapostavljeni na celotnem področju. Dosti je na TV o priseljenca mađarske narodnosti, a o hrvaškim nič. Več odaj na TV o hrvaški kulturi.« (28) »Ne. Slovenski mediji ne poročajo dovolj o kulturnih dejavnostih priseljencev. Celo menim, da nasploh slabo govorijo in predstavljajo kulturo priseljencev. Po medijih bi lahko večkrat naredili kako oddajo o različnih kulturah, ki živijo v Sloveniji. Tega primanjkuje.« (30) »Mislim, da jaz od kar tu živim še nisem zasledil kakšne odaje na temo priseljenci in njihova kultura. Mislim, da bi morali zlasti več informirati ljudi o statusu priseljencev, o njihovem življenju, kulturi pa tudi njihovih pravicah. Predlagam odajo na to temo.« (64) »Mislim, da nekako premalo. V bistvu se bi moralo vedeti več o kulturi priseljencev, da bi se čimveč zvedelo o njih, njihovih običajih... Predlagam več dokumentarcev o priseljenih, njihovih položajih, življenju v njihovi [izvorni] državi in tukaj.« (65) »Poudarek medijev o kulturni dejavnosti priseljencev v Sloveniji je majhen. Za povečanje slednjega bi bilo potrebno več oddaj in podobnega.« (59) »Ne. Mogoče kakšne oddaje na nacionalni televiziji o priseljenih v Sloveniji, o njihovem kulturnem delovanju, običajih, načinu življenja v Sloveniji...« (61) »Slovenski mediji skoraj nič ne poročajo o kulturnih dejavnostih. Predlagam, da se vsaj enkrat na mesec naredi kulturni prispevek na regijskem nivoju.« (118) »Ne poročajo. Predlagam da imajo na TV in radiu najmanj enkrat na mesec oddaje o svoji kulturi.« (68) »Po mojem mnenju bi morali pripraviti različne oddaje o

kulturnih dejavnostih posameznih priseljskih skupin, kajti vse nimajo enakih kulturnih dejavnosti, enakih šeg in navad, načinov praznovanja posameznih praznikov...« (88) »Slovenski mediji ne poročajo dovolj o kulturnih dejavnostih priseljencev v Sloveniji. Predlagam oddajo na nacionalni TV trikrat na teden o različnih kulturnih in zabavnih dejavnostih priseljencev.« (86) »Ne (malo več odaj, ne samo za manjine).« (130) »Ne preveč. Da bi vsakotoliko obstajale kake brošure, predstavitvene strani raznih časopisov.« (131) »Ne. Na TV tega ni zaslediti. Lahko bi bile posebne oddaje v ta namen, da se prikaže njihovo izročilo in kako se ohranja v Sloveniji.« (120) »Žal ne. Morda bi se morali sami priseljenci malo bolj organizirati ter angažirati in Slovencem predstaviti (približati) svojo kulturo.« (132) »Mislim, da mediji ne poročajo dovolj o njihovih kulturnih dejavnostih, tako da to ostaja bolj interna zadeva. Predlagam (za prodor v širšo javnost) najprej kakšne skupne projekte s strani priseljencev in slovenskih kulturnikov, ki bi kulturo priseljencev predstavili širši množici. Sodelovanje kulturnikov se mi zdi najbolj pomembno.« (74)

O kulturnem prispevku priseljencev mediji ne poročajo oziroma ne dovolj. V medijih se omenijo le kadar gre za verske praznike (božič, bajram, pasha), sicer pa drugo v medijih nisem zasledila. Predlagam da se večje kulturne dejavnosti oziroma stvaritve oznanijo v časopisih, poročajo na radiu in da se naredi kakšen televizijski prispevek – na HTV-u imajo posebno oddajo namenjeno priseljenecem in njihovem življenju – mogoče podobno lahko naredi SLO 1. (117)

Prav tak je tudi predlog izvajalcev raziskovalnega projekta *Percepcije slovenske integracijske politike*:

Dolžnost države bi torej bila, da ustvari ustrezne razmere za ohranjanje in uveljavljanje kulturne in jezikovne identitete vseh njenih prebivalcev. Glede na povedano bi bilo treba *slovensko zakonodajo o medijih ustrezno dopolniti z obveznostmi javnih medijev, v prvi vrsti javne RTV, da omogočijo »novim« manjšinskim skupnostim uresničevanje pravice do pristopa (vstopa) v medije in s tem do sodelovanja v kulturnem življenju. Ignoranca, tudi medijska, vodi v različne oblike getoizacije; to pa je v nasprotju z zelenim procesom integracije. Pregled medijske zakonodaje kaže na najlažjo in najbolj elegantno pot za izhod iz medijskega mrka – oblikovanje narodnostnega programa v okviru RTV, kar bi bilo mogoče doseči z dopolnilom zakona o RTV. Če bi bilo dopolnilo napisano v duhu določb, ki veljajo za klasični manjšini, bi se izognili prenekateri nevšečnosti. (Komac in Medvešek 2006: 254–255)*

Med dejavniki, ki bistveno vplivajo na slabše pogoje za razvoj in uveljavljanje njihovih kulturnih dejavnosti, opozarjajo anketiranci zlasti na diskriminatorni odnos države: »Menim da je razvoj oziroma uveljavitev kulturnih dejavnosti otežena zaradi

manjše denarne potpore države – vemo da je pri kulturi to odločilni dejavnik!« (21) »Država se obnaša mačehovsko.« (70) »– Nimajo svojih kulturnih objektov (ali zelo malo). – Mislim da se malo ali skoraj nič denarja ne namenja za priseljence.« (68) »Možnosti za razvoj kulturnih dejavnosti so, vendar je to odvisno od politike in finančnih sredstev; mislim pa, da širša družba oziroma javnost ni posebno seznanjena z delovanjem 'tujih' kulturnih društev.« (117) »Da. Ni državnih programov, ki bi bili subvencionirani za ohranitev in prenos kulturnih vzorcev na mlajše in izmenjave idej, problemov priseljencev.« (97) Predvsem tisti anketiranci, ki so včlanjeni v priseljska društva, še zlasti pa oni, ki v takšnih društvih opravljajo vodilne funkcije, imajo zaradi večje dostopnosti podatkov tem jasneje izoblikovano mnenje o neenakopravnem kulturnem položaju priseljencev:

Definitivno! Poglejte samo sredstva, ki jih vlada RS in lokalne skupnosti namenjajo društvom, ki negujejo kulturo nepriznanih manjšin. Gre za minorna sredstva, ki ne zadostujejo niti za osnovne potrebe teh društev. Če bi izračunali vsoto sredstev, ki jo nepriznane manjšine prispevajo v državni proračun, in če bi potem primerjali, koliko teh sredstev se investira nazaj v kulturne dejavnosti, ki ohranjajo slovensko kulturno dediščino, in v kulturne dejavnosti, ki ohranjajo kulturo nepriznanih manjšin, bi po mojem prepričanju odkrili precejšen razkorak med finančno oskrbo enih in drugih dejavnosti (ob upoštevanju vsote vložka domicilne in »priseljene« populacije ter ob upoštevanju števila ene in druge populacije). (175)

To vsekakor drži in po moji sodbi prav v tem tiči jedro kulturne diskriminacije priseljencev s strani slovenske države. Kot sem omenila že v članku v prejšnji številki *Dveh domovin*, znaša vsota vseh državnih subvencij za kulturne dejavnosti avtohtonih in priseljskih manjšin 0,54 % kulturnega proračuna RS. 0,51 % kulturnega proračuna prejemajo avtohtone manjšine, ki vse skupaj (vključno z romsko skupnostjo) predstavljajo 0,6 % prebivalstva Slovenije. Njihov delež porabe kulturnega proračuna bi torej lahko predstavljal nekaj manj kot ustrezno zaščito manjšinskih kultur. Na drugi strani pa priseljske skupnosti, ki glede na narodnostno opredeljenost v popisu 2002 predstavljajo 6,2 % slovenske populacije, torej imajo več kot desetkrat toliko pripadnikov kot vse avtohtone manjšine skupaj, prejemajo od leta 1998 povprečno le 0,03 % letnega kulturnega proračuna. To pomeni, da je znesek državnih subvencij, preračunan na osebo, namenjen, denimo, slovenskim Italijanom, več kot tristokrat večji od zneska na osebo, ki ga za svoje kulturne dejavnosti prejemajo priseljenci, čeprav v kulturni proračun prispevajo eni in drugi. Po najbolj poenostavljenem izračunu razmerja med pričakovanim vložkom in porabo torej lahko avtohtone manjšine s svojim vložkom v kulturni proračun z dobro mero pokrijejo svojo porabo. Priseljske skupnosti iz drugih delov nekdanje Jugoslavije (če jih po enaki metodologiji kot avtohtone manjšine zreduciramo na samo tiste pripadnike, ki so se v zadnjem popisu izrecno narodnostno opredelili v tem smislu) pa po enakem izračunu prejemajo za svoje kulturne dejavnosti

manj kot pol odstotka svojega »hipotetičnega« vložka v kulturni proračun RS, medtem ko 99,5 % sredstev, ki jih prispevajo v kulturni proračun, namenjajo za slovenske kulturne programe in projekte. Mnoga od 62 (večinoma kulturnih) priseljskih društev se prijavljajo na vsakoletni razpis Ministrstva za kulturo, vendar je velik del njihovih vlog vsako leto zavržen. Če bi priseljenci prejeli iz kulturnega proračuna RS za svoje kulturne dejavnosti samo polovico tistih sredstev, ki jih vanj prispevajo, torej samo stokrat več, kot so prejeli doslej, kar bi znašalo 3 % letnega kulturnega proračuna, bi lahko ustanavljali svoje osnovne in srednje šole, založbe, časopise, revije in druge etnične medije, knjižnice, literarne in umetniške delavnice, gledališča, arhive in muzeje, seminarje na temo medkulturnega sodelovanja in kulturne integracije ter raziskovalne in operativne skupine za dejavnejše vključevanje priseljskih kultur v osrednje slovenske medije in druge organizacijske oblike kulturnega dogajanja, pa tudi v nacionalne znanstvenoraziskovalne vsebine in potrjene učbenike. Drugo polovico svojih sredstev, namenjenih kulturi, pa bi lahko še vedno prispevali za vse druge segmente slovenske (poli?)kulture.

Pa poglejmo, v kolikšni meri si lahko naši anketiranci privoščijo uživanje sadov kulturnih dejavnosti vseh tistih slovenskih porabnikov kulturnega proračuna, ki jih priseljenci tako širokopotezno sofinancirajo – domala s svojim celotnim prispevkom v kulturni proračun.

MOŽNOSTI ZA UDELEŽBO V KULTURNEM ŽIVLJENJU

Izvajalka ankete med velenjskimi priseljenci piše v svojem poročilu: »Glede na to, da sem iz Velenja, kjer je po moji oceni več kot polovica prebivalcev priseljencev iz bivše Jugoslavije, sem predvidevala, da bom uspela dobiti odgovore na vse ankete. /.../ Drugače pa so tisti, pri katerih sem bila, vsi zelo odprti ljudje, ki nimajo kaj skrivati. /.../ Večine (ali bolje rečeno vseh) mojih sogovornikov kultura ne zanima.« (Verdelj 2005: 1) Podobna so opažanja prostovoljke, ki se je pogovarjala z anketiranci v delavskih naseljih na Gorenjskem in ki ugotavlja, da slednji »enostavno nimajo želje ali časa po lastnem kulturnem udejstvovanju v materinščini (starejši), medtem ko se predstavniki mlajše generacije ukvarjajo s še bolj specifičnimi problemi, ki so se razvili znotraj njihove subkulture.« (Medić 2005a: 1) Tudi prostovoljka, ki je izvajala anketo na območju Maribora, v svojem poročilu že uvodoma izpostavlja naslednjo ugotovitev: »Kot boste videli pri analizi anket, večine priseljencev, ki sem jih jaz anketirala, ne zanima kultura v smislu ustvarjanja literarnih del, koncertov, opere, gledališča ipd. Njihov osnovni cilj je preživeti, za to pa so pripravljene prijeti za kakršnokoli delo.« (Fekonja 2005: 1)

Anketirani vidijo marginalizirani kulturni položaj priseljencev že v problemu same ekonomske baze priseljskih kultur ter v posledični nedostopnosti kulturnih dobrin, v svoji socialno-ekonomsko pogojeni prikrajšanosti za možnost pasivne ali aktivne udeležbe v kulturnem življenju etnične skupnosti ali širše slovenske družbe. V svojih odgovorih na zadnji dve vprašanji, »Katero področje kulture vas najbolj zanima in

kako resno ga spremljate? Navedite morebitne ovire za večje kulturno udejstvovanje,« in »Ali ste tudi sami aktivni na kakšnem kulturnem področju? Na katerem, kako? Ali ustvarjate na kakem umetniškem področju? Kaj in kako?« si nekateri niti ne prizadevajo z olepševanjem svoje neprostovoljne kulturne podobe ali samopodobe: »Ni časa za to. Nobeno. Nič.« (4) »Nobeno. Preživet.« (6) »Mal več služb. / Nobeno. Službe.« (14) »Ne moreš delati nič, ker ni denarja, pa tudi časa. /.../ Otroci hodijo v šolo /.../, tudi včasih grejo gledat kakšno gledališče /.../. Jaz in starejši pa ne gremo, ne moremo it, pa tudi ni denarja.« (3) »Nimam časa.« (8) »Ni časa.« (9) »Nobeno. Ne.« (11) »Ni časa. Ne.« (12) »Poslušam narodnjake, za ostalo ni denarja. Ne.« (15) »Ni dovolj prostega časa.« (20) »Včasih so to bili pevski zbori, zdaj tudi za to ni več časa.« (21) »Nič ne spremljam. Nimam časa. Ne.« (27) »Kultura me dosti kaj ne zanima.« (28) »Nisem nikjer, ker res nimam časa za nobene aktivnosti. Kjer res delam po cele dneve da bisi izboljšo, svoje in moje familije boljše življenje.« (34) »ne nisem danes v to doba preveč se dela tak, da res nimam časa.« (35)

... nič ne hodimo v gledališče ali na koncerte – kakšni koncerti, to vse stane. /.../ Berem, kaj to misliš? Knjige – ne, to ne berem, kakšne knjige. Mogoče kako revijo, slovensko pogledam, naših itak nimamo. Pa ni časa brat, misliš da smo vsi taki kot vi, študenti, da imamo čas brat? /.../ Nisem, punca, kakšna društva. Mi nimamo časa za to, jaz delam od 7h do 15h, potem pa še včasih popoldan. Zvečer pridem sem na vrt in tukaj delam, nimam časa za te stvari. (2)

Drugi si za kulturo lahko vzamejo vsaj nekaj časa, če že ni denarja za to: »Kultura me zanima na splošno – o kulturnih dogodkih poslušam po radiju, ali pogledam kulturne priloge na TV. Pogledam včasih oddajo Knjiga mene briga... Osebn obožujem gledališče in film. Zaradi denarja in obleke /.../ žal ne hodim v kino in gledališče. Rada imam tudi koncerte – poslušam po radiju...« (24) »Zanima me gledališče. Vendar me čas, denar in snobizem moti. /.../ Če bi bilo možno priti tja v hlačah in majici in tako neformalno, bi se udeještoval.« (107) »Pomanjkanje entuziazma, ambicij in, seveda, denarja.« (76) »Folklor (plesi). Finančne težave.« (31) »Najbolj me zanimajo koncerti /.../. Največja moja ovira je predvsem denar.« (91)

SKLEP

Odgovori anketiranih⁴ večinoma odražajo mnenja, da imajo priseljenci slabše pogoje za kulturno-umetniško delovanje kot drugi državljani, da osrednji slovenski

⁴ Medtem ko po podatkih zadnjega popisa prebivalstva 90 % vseh priseljenih iz tujine prihaja iz drugih republik nekdanje Jugoslavije in 10 % iz drugih držav, podobno razmerje pa kažejo tudi rezultati popisa v kategorijah strukture po narodnosti in maternem jeziku, je med anketiranimi 93,6 % pripadnikov narodnosti iz drugih republik nekdanje Jugoslavije oziroma njihovih potomcev.

mediji tako rekoč ne poročajo o njihovih kulturno-umetniških dejavnostih, da slovenska država te dejavnosti le mačehovsko podpira in da je torej kulturni položaj priseljencev v tej državi nedvomno obroben. Vzrok in posledico takšnega stanja vidijo v prevladovanju negativnih stereotipov o priseljenicah, v trdovratno zakoreninjenih predstavah, ki tvorijo izkrivljeno javno podobo priseljencev. Velik del anketirancev vključuje v ta začarani krog verižnih členov, ki hkrati delujejo vzročno in posledično, na prvem mestu svoj neenakopravni socialno-ekonomski položaj, ki je tesno dvosmerno povezan z njihovim neenakopravnim položajem na področju politike, izobraževanja in poklicnega napredovanja. Podobno dvosmerno vlogo v tem krogu dejavnikov in učinkov pripisujejo tudi verski neenakopravnosti ter vsem drugim oblikam etnične diskriminacije in ksenofobije, od prezirljivega odnosa slovenskih sokrajanov pa vse tja do prikritega ali očitnega zapostavljanja s strani posameznih uslužbencev v državnih uradih in javnih zavodih, deloma pa tudi s strani slovenskega pravnega sistema ter zakonodajne in izvršne oblasti v državi.

Tudi posredni vzroki za obstoječo raven jezikovnega znanja anketiranih (kot tudi njihovega interesa za jezikovno izpopolnjevanje) ter interesa za pasivno ali aktivno udeležbo na področju tako manjšinskih kot osrednje nacionalne kulturne ponudbe po vsem videzu v pretežni meri izvirajo iz njihovega socialnega statusa, ksenofobnega odnosa večinske družbe do njih ter najrazličnejših oblik etnične, verske, politične, kulturne in socialne diskriminacije s strani države in družbe, medtem ko neposredni vzroki izvirajo predvsem iz njihove posledične kulturne marginalizacije in psiholoških spodbud ali zavor, ki jim jih ta prinaša: »Sem povedal, nimam časa za kulturo, to je brez veze. Delamo vedno. /.../ Študentje vedno nekaj govorite o kulturi, pa vlada pa to. Brigajte se rajši za to, da bo kaj boljše, ne pa za kulturo.« (2) V vseh primerih gre za subjektivno odzivanje na objektivne okoliščine, ki za opazen del priseljencev pomenijo izrazito prikrajšanost na vseh področjih, česar se vse bolj zavedajo tudi etnični Slovenci: »'Južnjaki' kot jim praviš, so prisiljeni delati za tako mizerno plačo ker ne dobijo dela na bolj prestižnem delovnem mestu. /.../ Sam občudujem delavce, ki garajo večino dneva, celi mesec in domov prinesejo 60K SIT za družino, res sramota da se to dogaja v EU.« (Forum Pivnica, 7. 5. 2004) »Vzvvišen folk bi revščino gledal samo na Discoveryju. Dejstvo je, da so revni priseljenci druga plat medalje bogate Evrope, da ji nastavljajo ogledalo, so njena črna pekoča vest...« (forum Dnevna Mladina, 2003-10-08)

Živimo v času potrošniških in delniških vrednot, globalne konkurence, strategij iskanja še cenejše delovne sile, krčenja osnovnih človekovih socialnih pravic, kopičenja svetovnih virov in kapitala v žepu peščice posameznikov in malo večje peščice njihovih omembe vrednih tekmecev – nove ekonomije, ki z vrtooglavo naglico potiska svet, države, narode in družbene sloje na levi ali desni breg vse globljega, vse širšega in vse bolj neprehodnega socialnega prepada. Ob sodobni tehnologiji in neomejenem medijskem dometu, ki bi lahko pod taktirko družbene spodobnosti v trenutku spremenila svet, je pomanjkanje pač res sramota za človeško družbo.

Jenko, Kette in Murn so več let kot ne živeli v pomanjkanju, pa so vendarle ustvarili vrhunska dela. A so zelo mladi umrli. Njihova krivična in nesmiselna smrt je oropala

slovensko kulturo za celo vrsto umetniških mojstrov. Koliko pa je bilo tedaj in koliko je tudi danes tlečih talentov, ki – ohromljeni od boja za preživetje in poraženi v boju z dolgočasno, samovšečno, ozkogrudno, prezirljivo, brezmejno čaščno povprečnostjo malomeščanskih meril in ambicij – niso in nikoli ne bodo doživeli svoje uresničitve; talentov, ki nikoli ne bodo mogli odstreti za vedno zastrtih oken s pogledom v edinstvene nove umetniške refleksije, neodkrite izrazne možnosti, prvinsko spontane ali subtilno dovršene estetske odseve videnega, slišane, doživetega v premnogih kulturno skorajda nevidnih diasporah, ki brez svoje maloštevilne, opazno privilegirane »umetniške elite« najbrž ne bi bile deležne niti pričujoče obravnave?

LITERATURA

- Balažic Bulc, Tatjana (2004). Jezikovni prenos pri učenju sorodnih jezikov (na primeru slovenščine in srbohrvaščine). *Jezik in slovstvo*, 49, št. 3–4, str. 77–89.
- Bešter, Romana (2005). Ekonomska integracija priseljencev z območja nekdanje Jugoslavije in njihovih potomcev v Sloveniji. *Percepcije slovenske integracijske politike: Zaključno poročilo* (ur. Miran Komac in Mojca Medvešek). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 559–590.
- Brezigar, Sara (2006). Pojavi etnične diskriminacije v javni upravi, vojski in policiji v Republiki Sloveniji. *Percepcije slovenske integracijske politike: »uskoško« prebivalstvo v Beli krajini, etnična diskriminacija v delovnem okolju, izseljevanje in povratništvo Slovencev: Zaključno poročilo* (ur. Miran Komac in Mojca Medvešek). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, str. 73–151.
- Dekleva, Bojan, in Špela Razpotnik (2002). *Čefurji so bili rojeni tu: Življenje mladih priseljencev druge generacije v Ljubljani*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta in Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Dimkovska, Lidija (2005). Književnost priseljencev v Sloveniji – njene značilnosti in položaj v Slovenski kulturi. *Dve domovini / Two Homelands*, št. 22, str. 59–78.
- Graf, Peter (2004). Migration as a change of cultural relations by a new language map. *Dve domovini / Two Homelands*, št. 19, str. 9–23.
- Josipovič, Damir (2005). *Demografski učinki imigracije v Sloveniji po II. Svetovni vojni*. Doktorsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
- Klopčič, Vera, Miran Komac in Vera Kržišnik-Bukić (2003). *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Kobolt, Alenka (2002). *Zdej smo od tu – a smo še čefurji?*. Ljubljana: I2.
- Komac, Miran in Mojca Medvešek (ur.) (2005). *Percepcije slovenske integracijske politike: Zaključno poročilo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- (ur.) (2006). *Percepcije slovenske integracijske politike: »uskoško« prebivalstvo v*

- Beli krajini, etnična diskriminacija v delovnem okolju, izseljevanje in povratništvo Slovencev: Zaključno poročilo.* Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Mikolič, Vesna (2004). Medkulturna pragmatika pri pouku slovenščine kot J2. *Jezik in slovstvo*, 49, št. 3–4, str. 103–121.
- Mugerli, Maruša (2005). Slovenski prevodi literarnih del priseljskih avtorjev po letu 1990. *Dve domovini / Two Homelands*, št. 22, str. 79–93.
- Pirih Svetina, Nataša, in Ina Ferbežar (2005). Slovenščine tujejezičnih govorcev. *Jezik in slovstvo*, 50, št. 6, str. 3–15.
- Požgaj Hadži, Vesna, in Ina Ferbežar (2001). Tudi to je slovenščina. *37. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: zbornik predavanj* (ur. Irena Orel). Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, str. 57–68.
- Razpotnik, Špela (2004). *Preseki odvečnosti: nevidne identitete mladih priseljenk v družbi tranzicijskih vic.* Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Šabec, Nada (1996). *Half pa pu: The Language of Slovene Americans.* Ljubljana: ŠKUC (Studia humanitatis, Apes).
- Šircelj, Milivoja (2003). Verska, jezikovna in narodnostna sestava prebivalstva Slovenije, popisi 1921–2002. Ljubljana: SURS.
- Žitnik, Janja (2006). Položaj priseljskih kultur v Sloveniji: identitetni vidiki. *Dve domovini / Two Homelands*, št. 23, str. 107–139.
- Žnidaršič, Martin, Darka Podmenik in Gregor Kocijan (1999). *Knjiga in bralci IV.* Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo.

SPLETNI VIRI

- Dogodki.Net – Forum /<http://www.dogodki.net/forum/> (vpogled 26. 8. 2004)
- Forum Bicikel.com /<http://www.bicikel.com/sl/forum/> (vpogled 25. 8. 2004)
- Forum Dnevna Mladina – Komentar /<http://www.mladina.si/dnevnik/> (vpogled 25. 8. 2004)
- Forum Pivnica /<http://www.slo-lanparty.com/forum/> (vpogled 25. 8. 2004)
- Forum SDS /<http://www.sds.si/forum/> (vpogled 25. 8. 2004)
- Forum Svet pogovorov /<http://www.gape.org/cgi-bin/yabb/YaBB.pl/> (vpogled 25. 8. 2004)
- Forumi portala Ekonomija /<http://www.ekonomija.net/> (vpogled 26. 8. 2004)
- <http://www.lajf.com/forum/> (vpogled 24. 5. 2006)
- <http://www.nemejebat.com/> (vpogled 13. 3. 2005)
- <http://www.stat.si/popis2002/si/> (reden vpogled od januarja 2004 dlje)
- Jesenice online forum /<http://forum.jesenice.com/> (vpogled 25. 8. 2004)
- Mladi forum SD /<http://www.mladiforum.org/> (vpogled 25. 5. 2006)
- Poljub.com forumi /<http://www.poljub.com/> (vpogled 26. 8. 2004)

RGL Forum › Vaše mnenje o ... › Džamija v Ljubljani /<http://www.rgl.si/rgl.php/>
(vpogled 25. 8. 2004)

RTV Slovenija forum /<http://www.rtv slo.si/forum/> (vpogled 25. 8. 2004)

Sloport forum /<http://www.sloport.net/forum/> (vpogled 25. 8. 2004)

Slovenski hip-hop portal – Forum /<http://www.hiphopar.com/> (vpogled 26. 8. 2004)

DRUGI VIRI

Anketa ISI 2005 – Anketa o položaju priseljencev, njihovih potomcev in njihovih kultur v Sloveniji. Arhivsko-dokumentacijski center Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU, Projekti ISI, Literarna in kulturna podoba priseljencev v Sloveniji, Anketa.

Bajda, Polona (2005). Izvajanje ankete med priseljenci – terensko poročilo. *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

Fekonja, Martina (2005). Poročilo, 13. 5. 2005. *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

Kramer, Laura Bianka (2005a). Poročilo: Dobovec pri Rogatcu in Trlično, 29. 4. 2005. *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

— (2005b). Poročilo: Rogaška Slatina, 2. 5. 2005. *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

— (2005c). Poročilo: Rogaška Slatina, 6. 5. 2005. *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

Medić, Željka (2005a). Poročilo (Kranj, Jesenice). *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

— (2005b). Poročilo (Tržič – Križe). *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

Mrak, Nataša (2005). Poročilo o izvajanju anket, 16. 5. 2005. *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

Vareško, Tina (2005). Poročilo (Brežice/Novi mesto/Metlika). *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

Verdelj, Katja (2005). Poročilo za Velenje. *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

Vižintin, Urška (2005). Poročilo o opravljenem anketiranju (24. 4. – 15. 5. 2005). *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

Vokić, Tatjana (2005). Evidenca anketiranja po posameznih soseskah, Prilogi A in B. *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

Žitnik, Simon (2005). Povzetek dosedanjih podatkov iz sumarnika. *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

— (2006). Anketni sumarnik: tabele 3–11. *Anketa ISI 2005*, anketna dokumentacija.

SUMMARY

CULTURAL POSITION OF IMMIGRANTS IN SLOVENIA: FACTORS AND INDICATORS

Janja Žitnik

In the contribution, the results of the Questionnaire on the situation of immigrants, their descendants and their cultures in Slovenia is resumed, which was carried out within the research project Literary and cultural image of immigrants in Slovenia (1. 7. 2004-30. 6. 2007) by eleven volunteers - students of the Faculty of Arts in Ljubljana - in 26 Slovene towns with different concentration of the first generation of immigrants. Pointed out in the present article are those answers to the questionnaire that deal with the title theme of this contribution that is with factors, which influence on the cultural position of immigrants in Slovenia, and with indicators witnessing to that position.

The stereotypes on immigrants in Slovenia and on how they imperil ethnic Slovenes, their survival (immigrants supposedly take off jobs), security (immigrants are supposedly responsible for the majority of criminal offences in Slovenia), culture, language etc.; are indirectly indicators and directly factors of social-economic, political and cultural position of the immigrants; thus, the first part of the article deals with the group of factors. Following are summarized opinions of the interviewed on their equality in the field of politics, religious life and education. The next are two sections on frequently self-evident (as well language) subordination of the immigrants, and on what Slovenes think of their own ethnic intolerance. The following three sections present the central part of the article. The first is about language knowledge of the interviewed immigrants, their reading habits, and their practising of cultural traditions. The second deals with the possibilities for the development and assertion of immigrant cultural activities in the broader society, namely in the light of the questionnaire answers as well as from the aspect of cognisance of other researchers. The third section issues the question of actual possibilities of the materially weaker part of members of immigrant communities for any kind of participation in the field of culture.